

PROF. DR HAB. RYSZARD BENDER

24 lutego 2016 r. w Lublinie zmarł prof. dr hab. Ryszard Bender, historyk i polityk, członek czynny Wydziału Historyczno-Filologicznego TN KUL.

Urodził się 16 lutego 1932 r. w Łomży, do której sentymentem pałał i którą wspominał całe życie. Jego ojciec, Andrzej, zmarł w czasie okupacji niemieckiej, w listopadzie 1944 r., w Jedwabnem, gdy mały Ryszard Janusz miał zaledwie 12 lat. Jako najstarsze z dzieci, pomagał matce, Stanisławie ze Stypułkowskich, w opiece nad czworgiem młodszego rodzeństwa. Naukę rozpoczął jeszcze przed II wojną światową w Szkole Powszechnej w Łomży, którą prędko, gdyż już po roku przerwała sowiecka i niemiecka okupacja. Epizod ten stał się później trwałym rysem żartobliwej dumy późniejszego profesora, powtarzanej w stwierdzeniu, że odebrał gruntowne, bo przedwojenne wykształcenie. Okres okupacji spędził w Łomży, Ostrowi Mazowieckiej i Jedwabnem. W 1939 r., w trakcie sowieckiej okupacji tych terenów, uczęszczał do drugiej klasy Szkoły Powszechnej, z której został relegowany. Powodem była zdecydowana odmowa założenia czerwonej chusty, symbolizującej nową władzę. Od 1941 r. naukę kontynuował pod okupacją niemiecką na tajnych kompletach. Po wojnie w latach 1945-1950 uczył się w państwowym Gimnazjum i Liceum im. Tadeusza Kościuszki, gdzie uzyskał świadectwo maturalne. Nie otrzymał jednak tzw. typowania, które było niezbędne do podjęcia studiów wyższych. Powodem była aktywność w łomżyńskim harcerstwie, które notabene zlikwidowano, gdyż ówczesne komunistyczne władze postrzegały je jako polityczne i opozycyjne. Przyjechał więc do Lublina z listem polecającym od własnego proboszcza do Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, ks. Antoniego Słomkowskiego, który wręczył osobiście. Ten niezwykle rektor KUL okazał się przychylny do tego stopnia, że nawet przenocował adepta, odstępując mu własne łóżko! Sam noc spędził... w fotelu. W KUL polityczne „typowanie” nie było konieczne, Ryszard Bender mógł więc rozpocząć studia historyczne. Interesował się dziejami

nowożytnymi, szczególnie XIX wiekiem. W 1955 r. obronił pracę magisterską pt. *Florian Ceynowa i jego udział w powstaniu 1846 r. na Pomorzu*, napisaną pod kierunkiem prof. Andrzeja Wojtkowskiego. W tym samym roku podjął w KUL studia doktoranckie, korzystając ze stypendium naukowego, fundowanego przez ks. Ferdynanda Machaya. Działał w Kole Historyków Studentów KUL oraz Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym jako wiceprezes. Organizował w KUL kursy żeglarskie i kajakowe. Całe życie uważał się za „wodniaka”, gdyż także dzieciństwo spędził nad wodą – nad rzeką Narwią w Łomży. Także jego zmarły ojciec Andrzej przed wojną był czynny w łomżyńskim Towarzystwie Wioślarskim.

Doktorant Ryszard Bender wziął aktywny udział w wydarzeniach października 1956 r. w Lublinie i od tego czasu, przez ponad 30 lat, znalazł się w zainteresowaniu władz bezpieczeństwa, które inwigilowały jego działalność. A było co obserwować. Jeszcze w 1956 r. został członkiem Rady Naczelnej Zrzeszenia Studentów Polskich (ZSP) i Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK) oraz Zarządu Głównego Związku Młodych Demokratów (ZMD). Nawiązał też kontakt ze środowiskiem „Więzi” Tadeusza Mazowieckiego. Zaangażowanie społeczne nie spowolniło pracy naukowej. W 1959 r., czyli w wieku 27 lat, przedstawił rozprawę doktorską pt. *Ludność miejska Lubelskiego w akcji przedpowstaniowej 1861-1862*. Faktycznym promotorem był prof. Andrzej Wojtkowski, a recenzentami profesorowie Stefan Kieniewicz i Stanisław Herbst z Uniwersytetu Warszawskiego (UW) i Juliusz Willame z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS). W tamtym czasie KUL miał zakaz przeprowadzania przewodów doktorskich, rozprawę więc przeniesiono na UW i dopiero w 1961 r. nadano mu tytuł doktora, a oficjalnym promotorem został prof. Stefan Kieniewicz. W latach 1959-1961 studiował zaocznie prawo na UW, ale porzucił ten kierunek, wracając na KUL, gdzie został starszym asystentem, a następnie adiunktem Katedry Historii Nowożytnej. W 1959 r. zawarł związek małżeński z Marią Malik (ur. 1936), z którą miał trójkę dzieci: córki Agnieszkę (1962), Bognę (1963) i syna Iwo (1969). W 1969 r. przeprowadzony został przewód habilitacyjny w UW na podstawie rozprawy *Reforma czynszowa w Ordynacji Zamoyskiej 1833-1864*, której recenzentami byli profesorowie Andrzej Wojtkowski KUL, Stefan Kieniewicz UW i Janina Leskiewiczowa z Instytutu Historii PAN w Warszawie. Pod koniec tego roku uzyskał też w KUL stanowisko docenta i kierownika I Katedry Historii Nowożytnej na Wydziale Nauk Humanistycznych (WNH). W 1977 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1985 r. uzyskał tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

W latach 1970-1975 pełnił funkcję prodziekana WNH, a w latach 1981-1987 dziekana tegoż Wydziału. Był wieloletnim członkiem Towarzystwa Naukowego KUL, w latach 1974-1977 pełniąc funkcję jego sekretarza generalnego, a także Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, w latach 1983-1987 jako przewodniczący Wydziału I Nauk Humanistycznych, od 1987 r. zaś jego wiceprezes. Nie ustawał w pracy społecznej i politycznej, będąc członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego przy KUL, radnym Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie w latach 1973-1977, a od 1980 r. członkiem NSZZ Solidarność.

Od 1965 r., po dziewięciu latach odmowy wydawania paszportu, wyjeżdżał do krajów Europy Zachodniej, USA i Kanady. Nawiązywał kontakty naukowe, prowadził kwerendy badawcze. Uczestniczył w wielu międzynarodowych kongresach naukowych, był też zapraszany z wykładami. Spotykał się z przedstawicielami przedwojennej Chadecji, Stronnictwa Pracy. Nurt ten był mu bliski również w kraju. Dotyczyło to zarówno aktywności naukowej, jak i czynnego zaangażowania społeczno-politycznego. Związany był m.in. z miesięcznikiem „Chrześcijanin w Świecie” (od 1969 r.) i tygodnikiem katolickim „Ład” oraz środowiskiem ODiSS (Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych) i PZKS (Polski Związek Katolicko-Społeczny) – w latach 1981-1983 był wiceprezesem Zarządu Głównego. W 1976 r. był współzałożycielem Klubu Inteligencji Katolickiej w Lublinie, którego w latach 1983-2011 był prezesem. Od 1987 r. był członkiem zarządu Stowarzyszenia Krzewienia Katolickiej Nauki Społecznej, w latach 1981-1987 członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski. W latach 1976-1980 i 1985-1989 był posłem na Sejm z ramienia tzw. Neo-Znaku. Po 1989 r. próbował reaktywować chrześcijańsko-demokratyczne Stronnictwo Pracy. W latach 1991-1993 był senatorem RP wybranym z województwa łomżyńskiego z listy Wyborczej Akcji Katolickiej, przewodniczącym klubu senackiego Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego (ZChN). W latach 1993-1994 przewodniczący KRRiTV, a od 1998 do 2005 r. był radnym Sejmiku Województwa Lubelskiego.

Do przełomu ubiegłego wieku był czynnym pracownikiem naukowo-dydaktycznym. Wykształcił tysiące studentów, pod jego kierunkiem powstało blisko 300 prac magisterskich, 20 doktorskich, recenzował wiele habilitacji i wniosków profesorskich. Był autorem blisko dwudziestu książek, wydawnictw źródłowych i wydawnictw ciągłych. Napisał ponad pół tysiąca artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz recenzji. W 2002 r. przeszedł na emeryturę, choć pragnął dzielić się swoją wiedzą dalej. Decyzja

należała do Wielkiego Kanclerza KUL, który z reguły innym profesorom historii, osiagającym wiek emerytalny, wydłużał angaż od dwóch do nawet pięciu lat. Uczestniczyłem w posiedzeniu Rady Wydziału, podczas którego Profesor zakomunikował, że nie będzie ubiegał się o prolongatę, gdyż po osobistej rozmowie z Wielkim Kanclerzem wie, że nawet pomimo pozytywnej opinii uczelni wniosek taki ze względów pozascjentystycznych zostanie odrzucony. Rozstanie z uniwersytetem bardzo przeżywał. Spędził tu pół wieku. Wykładał jeszcze w latach 2002-2005 w Wyższej Szkole Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, a od 2006 r. był wpisany na listę wykładowców Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej (WSKiM) w Toruniu. Od lat związany był ze środowiskiem rozgłośni Radio Maryja.

Dwukrotnie bez powodzenia kandydował w wyborach do Parlamentu Europejskiego – w 2004 r. z okręgu łódzkiego z listy Ligi Polskich Rodzin (LPR), a w 2009 r. z okręgu olsztyńskiego z listy Libertas.

W 2005 i w 2007 r. został wybrany senatorem RP z województwa lubelskiego. Mandat sprawował do 2011 r. Bardzo lubił podróże, mimo zaawansowanego wieku odwiedzał różne zakątki świata. W 2015 r. ciężko zachorował. Gdy po wielu miesiącach wstał z łóżka, odwiedziliśmy go wraz z żoną w domu. Wracała dawna werwa i długie opowieści. Umówiliśmy się na kolejne spotkanie, czyli – jak sam to określił – spiskowanie. Przed uzgodnionym terminem trafił znów do szpitala.

Zmarł 24 lutego 2016 r. w Lublinie. Pochowany został, zgodnie z wyrażoną wcześniej wolą, w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Łomży.

*

Profesora Ryszarda Bendera poznałem w 1985 r., gdy przybyłem do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jako student pierwszego roku historii. Sprawował on wówczas funkcję dziekana Wydziału Nauk Humanistycznych. Nasze pierwsze spotkanie nie miało jednak charakteru służbowego. Przyjaciół mojej rodziny, mecenas Jan Tetzlaff, będący od lat dobrym znajomym Profesora, przekazał przeze mnie prof. Benderowi pewne materiały związane z chadecją i pozdrowienia. To była pierwsza okazja do wspólnej rozmowy. Trzy lata później stałem się uczestnikiem seminarium Profesora, w 1990 r. obroniłem pod jego kierunkiem pracę magisterską, a w 1993 r. doktorską. W 1991 r. zostałem zatrudniony jako asystent, później jako adiunkt i profesor KUL. Na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, gdy Profesor

pełnił funkcję senatora Rzeczypospolitej Polskiej i był szefem Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (KRRiT), kierowałem jego biurem senackim w Lublinie. W tym czasie miałem okazję poznać jego rodzinę, przyjaciół, znajomych i uczonych z różnych okresów życia osobistego i naukowego. Sam Profesor, co przyznawali nawet jego oponenti, stanowił niezgłębioną kopalnię szczegółowych informacji z historii Polski, Europy i świata, a zwłaszcza różnych biografii. W rozmowach ze mną wielokrotnie ujawniał całe mnóstwo detali z własnego życiorysu, także naukowego¹.

Mirosław Piotrowski

¹ Część z nich wykorzystałem w biogramie otwierającym Księgę Jubileuszową Profesora pt. *Ryszard Bender naukowiec – społecznik – polityk*, wydaną w Lublinie w 1997 r. na 40-lecie pracy w KUL i 65. urodziny.